

DEBATT

Replik till Nils Uddenberg och Åke Daun

Nils Uddenberg uttrycker i sitt svar (RIG nr 4, 2001) på min recension av *Arvsdygden* stor förvåning över att jag går till ”förnyad attack” efter att vi i Falun ”skildes åt under gemytliga former”. För mig är detta en märklig inställning till akademisk diskussion. Mitt inlägg i RIG (nr 3, 2001) utgjorde inte en ”förnyad attack” utan en tryckt version av mitt anförande i Falun, vars innehåll jag fortsätter att stå för. Såväl RIG:s som Sydsvenskans redaktion delade uppenbarligen min uppfattning att vår debatt förtjänar vidare spridning. Jag kan inte se att detta har någonting alls att göra med hur gemytligt vi hade det i Falun. De argument, perspektiv och sakfrågor som vi ventilerar i denna principiellt viktiga diskussion bör rimligen inte förväxlas med vår personkemi. Tyvärr väljer Uddenberg att förtiga mina viktigaste sakargument för att i stället ägna väsentliga delar av sitt ”svar” åt pajkastning. Jag beklagar om mina invändningar mot *Arvsdygden* av dess författare upplevts som personangrepp. Så var de inte tänkta, vilket Uddenberg borde ha kunnat utläsa ur de berömda formuleringarna i mitt inlägg som han själv citerar.

Nu är *Arvsdygdens* budskap helt enkelt inte så självklart och oskyldigt som Uddenberg vill göra gällande. Att jag sökte angreppspunkter är inte så konstigt med tanke på att det var en *debatt* vi inbjöds till; att jag fick anstränga mig att hitta dem beror på att de var så skickligt inlindade. Men hur inlindad den än är kan inte Uddenbergs syn på genus betraktas som annat än ytterst provokativ. Att hävda att distinktionen mellan biologiskt kön och socialt genus inte är ”vetenskapligt hållbar” (s. 253) är knappast att ”bygga broar mellan natur- och kulturvetenskaper”. Man frågar sig om Lunds universitet har fått någonting om bakfoten när det vid samhällsvetenskaplig fakultet inrättar ett Centrum för genusvetenskap? Att hävda en biologisk grund för löneskillnader mellan män och kvinnor (s. 255) är heller inte att ”kombinera perspektiv” från humaniora och biologi. Överhuvudtaget finns i *Arvsdygden* väldigt lite som tyder på insikter i

samhälls- eller kulturteori. Idéhistorisk lärdom, visst, men inga kulturvetenskapliga analysredskap. Det skulle jag heller aldrig ha avkrävt en medicinare, om inte han hade utgivit sig för att vara en sådan brobyggare.

Varför det skulle vara ”konstigt” att fråga sig om biologin kan hjälpa oss att förklara mänsklig beteendevariation begriper jag inte, eftersom det är just variation som kultur- och beteendevetenskaperna vill försöka förstå och Uddenberg hävdar att de bör lyssna på biologerna. Dessutom kan nog inte Uddenberg förneka att han i *Arvsdygden* flätat in ett stort antal antaganden just om biologiska förklaringar till *skillnader* mellan människor, exempelvis mellan män och kvinnor, mäktiga och maktlösa, brottslingar och laglydiga, t.o.m. ostasiater och européer. Hela bokens del III handlar ju om detta; hur kan han nu låtsas att detta aldrig intresserat honom?

Uddenberg har heller ingen anledning att göra sig lustig över begrepp som ”biologism” eller ”essentialism”, som får tydliga och sakliga förklaringar i min text, det förstnämnda redan på fjärde raden. Robert Levys iakttagelse om blodprovet som depressionens förmodade ”väsen och orsak” illustrerar den viktiga skillnaden mellan vad Paul Weiss (1972 [1969]) för länge sedan kallade *microdeterminacy* resp. *macrodeterminacy*. Naturvetare har en tendens att i sina förklaringar utgå från systemets delkomponenter, medan kulturvetare brukar utgå från de vidare relationer och sammanhang som det ingår i. Naturligtvis måste vi räkna med en kontinuerlig återkoppling mellan mikro- och makronivåer (jfr Rose, Kamin & Lewontin 1986:277, Steiner 1993:52), men i Uddenbergs ”brobygge” hittar jag överhuvudtaget inga kulturer eller samhällsstrukturer.

Uddenberg utmålar mig som företrädare för en ”storlagen” och ”luddig” humanism som varken vågar eller vill ”lära känna sin fiende”. Han tycks inte ha märkt att jag i mitt inlägg uttryckligen skriver att människan ”tillhör djurriket” och har ”en biologisk grund”. Jag har själv studerat biologi och är långtifrån så obekant med naturvetenskap som Uddenberg antyder. Efter att i min ungdom har vurmat för Desmond Morris och Konrad

Lorenz zoologiserande perspektiv på mänskligt beteende blev det emellertid för mig en stor aha-upplevelse att upptäcka hur oändligt mycket mera antropologin och sociologin hade att säga om djuret människan. Det är just därför som jag upplever sociobiologins renässans och Uddenbergs ansats som så regressiv.

Det är också därför jag blir så överraskad när en professor i etnologi som Åke Daun drar ut till Uddenbergs försvar och uppmanar kulturvetare att ge mera utrymme åt evolutionsbiologiska förklaringar (RIG nr 1, 2002). Jag har läst hans bok *Det allmänmänskliga och det kulturbundna* (1999) lika noggrant som *Arvsdygden* men blir inte mera övertygad. Okritiskt anammar han Henry Murrays på 30-talet framlagda lista över "evolutionshistoriskt givna" mänskliga behov, som för en antropolog säger mera om amerikansk medelklass på 30-talet än om någon universell mänsklig natur. Även om dessa abstraktioner skulle representera något universellt hjälper de inte kulturvetarna, eftersom det som bekant inte går att förklara variation med hänvisning till en konstant. Om "vårt behov av självuppskattning" kan få oss att mördra eller gå ut i krig lika väl som att vårda eller vapenvägra kan jag inte se vad Murrays universalier rent konkret skall tillföra den humanvetenskapliga forskningen. På vilket sätt skall sådana abstraktioner färga vårt sätt att tala om kulturellt beteende?

Lika okritiskt anammar Daun uppgiften att mellan 30 och 50 procent av personligheten är medfödd. Jag tvivlar på att "personlighet" överhuvudtaget låter sig kvantifieras på det här sättet och ännu mera på att den är "medfödd" (i betydelsen genetiskt given; se däremot min kommentar om fosterstadiets miljöpåverkan i mitt förra inlägg). Det är dessutom direkt ologiskt (om än politiskt korrekt) att som Daun hävda att ärftlighet kan spela en så väsentlig roll för personlighetsvariation mellan individer men i samma andetag förneka att den skulle kunna spela någon som helst roll för variation mellan olika populationer. På vilket sätt skiljer sig således dessa (förmodade) arvsanlag från alla andra? Här är Uddenberg inte lika rädd för att ventilera de ideologiska implikationerna av sin biologiska människosyn (se *Arvsdygden*, s. 210–211, 309–310). Daun skriver i sitt inlägg att nya rön inom biologin inte förringar kulturforskningens resultat, men vad säger han då om Uddenbergs ovan nämnda avfärdande av genusteori? Vidare skriver han att biologin kan bidra med kunskap om universalier, inte om skillnader, men varför då inte passa på att bemöta Uddenbergs ovan nämnda biologiska förklaringar till just skillnader (*Arvsdygden*, kap. 10–12)?

Daun tror att jag inte riktigt har förstått Tim Ingold och åberopar hans tio år gamla formulering att "kulturella skillnader är biologiska". Men det är nog Daun som behöver läsa på. För Ingold har nämligen begreppet "biologi" ingenting med ärftlighet eller "evolutionshistoriskt givna behov" att göra. Tvärtom avfärdar han konsekvent alla föreställningar om på förhand givna faktorer, vare sig de är biologiska eller kulturella (Ingold 2000, Hornborg 2002). Snarare än att säga att "kulturen är en del av naturen" och att "allt är natur" (*Det allmänmänskliga*, s. 209) säger Ingold att bägge begreppen är kulturella kategorier. Liksom andra djur formas människan – oupplösligt både subjekt och organism – av sitt engagemang i sin omgivning. Lika väl som vi kan anlägga ett organismperspektiv på människan skulle vi som von Uexküll (1982 [1940]) kunna närma oss djur som subjekt. Problemet är den dualism som i vår världsbild gör en så skarp skillnad mellan det subjektiva och det organiska och som samtidigt gör den till en skillnad mellan människor och djur.

Men, skulle jag vilja tillägga, det är skillnad på skillnad och skillnad. Även om de kommunikativa och organiska aspekterna bildar en *ontologisk* helhet måste vi upprätthålla den *analytiska* distinktionen mellan dem. Det subjektiva kan inte härledas ur det organiska (utan att trivialiseras) och fordrar därför sitt eget språk. Neurofysiologer kan inte förklara kulturellt innehåll. Frågan om vad som är biologiskt och vad som är kulturellt "bortfaller" inte, som Daun (s. 207) föreslår, eftersom avgörande aspekter av mänskligt beteende inte kan förstås annat än utifrån kulturteoretiska (semiotiska) perspektiv som biologin *inte* är rustad att hantera. Och de sociala relationernas semiotik griper in i våra organismer. Vad som är biologiskt resp. kulturellt är alltså varken en fråga om vad som är kroppsligt resp. själsligt eller vad som är en produkt av arv resp. miljö utan om *vad som kan resp. inte kan förklaras utan hänvisning till denna semiotik*. Dessa tre analytiska motsatspar – kropp/själ, arv/miljö och biologi/kultur – överlappar endast delvis varandra och bör hållas isär. Det är genom att *inte* hålla dem isär som Daun kan dra den felaktiga slutsatsen att Ingold vill att vi ska erkänna "evolutionshistoriskt givna behov". Men det är också genom att inte skilja på motsatsparen kropp/själ och biologi/kultur som Ingold ibland verkar kasta ut barnet ("kultur") med badvattnet.

"Om kultur definieras som variation i tankar, värderingar, beteendeformer, trosföreställningar", frågar sig Daun (s. 62), "vad är det då som varierar?" Svaret torde vara just "tankar, värderingar, beteendeformer och tros-

föreställningar”. Konstigare är det inte. Jag frågar mig igen *hur* Uddenberg och Daun har tänkt sig att erkännandet av abstrakta mänskliga universalier rent metodologiskt skall befrukta kulturvetenskaplig forskning? Ingen etolog eller sociobiolog har på fyrtio års tid kunnat bidra med övertygande exempel på att detta är en fruktbar väg för kulturvetenskaperna att följa. Det gemensamt mänskliga skulle förmodligen kunna sammanfattas på en sida. Donald Browns (1991) ansträngningar utmynnade i tio onödigt mångordiga textsidor. Tänker sig Uddenberg och Daun att kulturvetare i fortsättningen regelmässigt i sina texter inkluderar en fotnot med den överallt gemensamma innebörden att ”allt som här beskrivs förutsätter biologiska organismer med de egenskaper som räknats upp av Brown (1991:130–140)”? I så fall har de gjort mycket väsen om lite.

Alf Hornborg, Lund

Litteratur

- Brown, Donald E. 1991: *Human Universals*. New York: McGraw-Hill.
- Hornborg, Alf 2002: Review of Tim Ingold, ”The Perception of the Environment: Essays in Livelihood, Dwelling and Skill”. *Ethnos* 67(1):121–122.
- Ingold, Tim 2000: *The Perception of the Environment: Essays in Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
- Rose, Steven, Leon J. Kamin & Richard C. Lewontin 1986 [1984]: *Inte i våra gener: Biologi, ideologi och människans natur*. Göteborg: Bokskogen.
- Steiner, Dieter 1993: Human Ecology as Transdisciplinary Science, and Science as Part of Human Ecology. I: Dieter Steiner & Markus Nauser (red.): *Human Ecology: Fragments of anti-fragmentary views of the world*, s. 47–76. London: Routledge.
- von Uexküll, Jakob 1982 [1940]: The Theory of Meaning. *Semiotica* 42:25–82.
- Weiss, Paul A. 1972 [1969]: The Living System: Determinism Stratified. Arthur Koestler & J.R. Smythies. *Beyond Reductionism: The Alpbach Symposium*, s. 3–42. London: Hutchinson.